Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

СЕКЦИЯ „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ“

Янко Венелинов Ройчев

ЧАСТНОТО ОБВИНЕНИЕ В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научна област: ш.3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: ш.3.6. Право

Научна специалност: Наказателен процес

Научен консултант:

доц. д-р Екатерина Салкова

София, 2017 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита от секция „Наказателноправни науки“ при Института за държавата и правото при Българската академия на науките на 12 юли 2017 г.

Докторантът е зачислен в докторантура на самостоятелна подготовка в секция „Наказателноправни науки“ при Института за държавата и правото при Българската академия на науките и е отчислен с право на защита.

Изследванията по дисертационния труд са осъществени в Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 5 октомври 2017 г. (четвъртък) в Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. „Сердика“ № 4) пред научно жури, назначено със Заповед № РД-09-70/21.07.2017 г. на и. д. Директор на Института за държавата и правото при Българската академия на науките, в състав:

Членове:

проф. д.ю.н. Борис Велчев
проф. д-р Веселин Вучков
доц. д-р Иван Видолов
доц. д-р Гергана Маринова
доц. д-р Екатерина Салкова

Резервни членове:

проф. д-р Добринка Чанкова
проф. д.ю.н. Никола Манев

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. „Сердика“ № 4), както и на интернет страниците на Института за държавата и правото при Българската академия на науките и на Българската академия на науките.

Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

СЕКЦИЯ „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ“

Янко Венелинов Ройчев

ЧАСТНОТО ОБВИНЕНИЕ В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Научна област: ш.3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: ш.3.6. Право

Научна специалност: Наказателен процес

Научен консултант:

доц. д-р Екатерина Салкова

София, 2017 г.

Съдържание

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД..... 3

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД..... 9

III. ПУБЛИКАЦИИ НА АВТОРА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД..... 30

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Изследването е съсредоточено върху частното обвинение като съвкупност от институти на наказателнопроцесуалното право, касаещи процесуалната дейност на пострадалия, частния обвинител и частния тъжител. Актуалността и важността на проблемите, свързани с тези процесуални фигури, са обусловени от следните основни положения:

- динамиката на процесуалноправната уредба. В годините непосредствено преди, както и след приемането на действащия Наказателно-процесуален кодекс (ДВ, бр. 86 от 28 октомври 2005 г.) (НПК), са предприети съществени изменения, отнасящи се до правата на пострадалия. По отношение на частния обвинител и частния тъжител измененията са по-малобройни, но както и при пострадалия, някои от разликите между отменените и действащите правила са толкова значими и едновременно с това – дискусионни, че повече от десетилетие продължават да бъдат актуални в научната литература и в практиката;

- фундаменталната важност на фигурата на пострадалия. За да извършва съответното лице процесуални действия в това качество, е достатъчно да е претърпяло вреди от престъпление от общ, публично-частен или частно-публичен характер, да е образувано досъдебно производство и лицето да е заявило, че иска да участва в него. Пострадалият може да участва в това качество и в случаите, когато прокурорът служебно е образувал производство за престъпление от частен характер;

- изключително широкото прилагане на уредбата, отнасяща се до частния обвинител. Като такъв може да се конституира всяко физическо лице – пострадал от престъпление от общ, публично-частен или частно-публичен характер, доколкото са изпълнени две условия, които са налични при значителен брой дела: делото да достигне съдебната фаза и да не намери приложение някоя от диференцираните процедури, които изключват участието на тази страна в процеса. Частен обвинител може да бъде налице и когато прокурорът служебно е образувал производство за престъпление от частен характер или е встъпил в такова;

- динамиката на материалното наказателно право по отношение на характера на някои престъпления. Само една от четирите особени разпоредби на Наказателния кодекс (ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г.)

(НК), които понастоящем обявяват определени престъпления за такива, преследвани по тъжба на пострадалия, не е изменяна многократно. В резултат на тази своеобразна несигурност на законодателя уредбата на производството от частен характер придобива все по-важно значение;

- въпроса за съответствието между националната уредба и международните стандарти относно правата на пострадалия. Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета въведе нови, засилени изисквания в тази насока и привеждането на вътрешноправната уредба в унисон с тях представлява приоритетна задача за законодателя;

- постоянно развиващата се практика на българските съдилища и Европейския съд по правата на човека;

- естеството на основанията, обуславящи предоставянето на обвинителни права на пострадалия от престъпление;

- липсата на съвременно, цялостно, комплексно изследване на въпросите, свързани с процесуалната дейност на пострадалия, частния обвинител и частния тъжител.

2. Предмет и задачи на изследването

Основен предмет на изследването е осъществяването на функцията по обвинение в наказателния процес от пострадалия. Възможността увреденото от процесното деяние физическо лице да участва при реализирането на наказателната отговорност на извършителя е важна ценност в наказателния процес на множество държави. Лицето, претърпяло имуществени или неимуществени вреди от процесното деяние, или съставомерен интерес на което е бил накърнен, може по собствена преценка да не „повери“ осъществяването на функцията по обвинение единствено на компетентните държавни органи, а чрез активно процесуално поведение да я осъществява наред с тях, или в определени хипотези – самостоятелно.

По действащото българско наказателнопроцесуално законодателство такива процесуални права са предоставени на пострадалия в досъдебното производство и на две страни в съдебната фаза на процеса – частния обвинител и частния тъжител. И в трите случая се касае до лице, което има качеството пострадал от

престъплението, или до неговите наследници. Определящо за процесуалната характеристика на тримата субекти е тяхното положение на граждани, осъществяващи функцията по обвинение, която в съвременния наказателен процес е типична за държавни органи – прокуратура и разследващи органи.

Основната задача на изследването е да бъде осъществен комплексен анализ на участието на пострадалия като обвинител в наказателния процес, като за целта са разгледани следните въпроси:

1. Основанията за предоставянето на пострадалия на права с такава насоченост, обособени в няколко категории съобразно тяхното естество;
2. Същността и особеностите на функцията по обвинение в наказателния процес, включително във връзка със спецификите при осъществяването ѝ от пострадалия, частния обвинител и частния тъжител;
3. Сравнителноправен анализ на частното обвинение;
4. Анализ на относимите към темата вътрешноправни нормативни актове;
5. Анализ на международноправните стандарти и изискванията на правото на Европейския съюз;
6. Анализ на процесуалното положение на пострадалия, частния обвинител и частния тъжител и правомощията на държавните процесуални органи във връзка с тяхното участие;
7. Анализ на практиката на българските съдилища, констатиране на противоречива съдебна практика и обосноваването на начини за преодоляването ѝ с оглед гарантиране на правата и законните интереси както на пострадалия, така и на останалите участници в наказателно производство;
8. Анализ на практиката на Европейския съд по правата на човека;
9. Обсъждане на изразените в доктрината становища по всички въпроси, предмет на изследването;
10. Установяване на недостатъци в правната уредба и формулиране и обосноваване на предложения за усъвършенстване на законодателството.

3. Методи на изследване

За целите на изследването са използвани формалнологическият, правнодогматичният, историческият и сравнителноправният методи.

Те намират съответно приложение при анализа на правната уредба и неясностите и недостатъците в нея, при установяването на историческите предпоставки за частното обвинение, при аргументацията защо дадено становище, срещано в съдебната практика, следва да бъде предпочетено пред останалите. Редица процесуални институти, както и конкретни правила, са съпоставени със съответните такива в няколко европейски страни, като е поставен специален акцент и върху ролята и правата на пострадалото от процесното деяние лице в наказателния процес в законодателствата на някои държави от англосаксонската правна система.

4. Научни приноси в дисертационния труд

Дисертационният труд представлява първото детайлно изследване по действащия Наказателно-процесуален кодекс, обхващащо процесуалната дейност на частния обвинител и частния тъжител. Разгледани са актуални, дискусионни, теоретично и практически значими въпроси, касаещи тези страни в съдебното производство по наказателни дела, както и пострадалия в досъдебната фаза, тяхното процесуално положение, предпоставките за конституирането им в процеса, последиците от процесуалните нарушения, свързани с частния обвинител и частния тъжител.

В дисертацията са налице следните приноси:

1. Представено е детайлно изложение на основанията за частното обвинение;
2. Предложено и обосновано е допълнение към установеното в теорията понятие за функция по обвинение в наказателния процес;
3. Анализирани са редица теоретични схващания относно принадлежността на наказателнопроцесуалните функции към съответните участници в наказателното производство;
4. Изтъкнати са аргументи за становището, че гражданският ищец в наказателния процес не осъществява функцията по обвинение, а единствено функцията по гражданския иск;
5. Предложени са нови аргументи за становището, че пострадалият в досъдебното производство има качеството субект на процеса;
6. Детайлно е разгледано процесуалното положение на повереника по действащия Наказателно-процесуален кодекс;

7. Обосновано е разбирането, че изискването за обективност не се отнася до формите на обвинителна дейност на пострадалия от престъплението;
8. Изтъкнати са доводи против забраната за съвместяване на процесуалните качества частен тъжител и свидетел;
9. Допълнени са изложените в доктрината доводи за становището, че качеството пострадал има и лице, претърпяло несъставомерни вреди от процесното деяние;
10. Детайлно е анализиран въпросът за последиците от връщането на делото от въззивния съд на прокурора с оглед прилагането на забраната за reformatio in pejus и правото на пострадалия да се конституира като частен обвинител и граждански ищец при новото разглеждане на делото от съда;
11. Подробно са изследвани процесуалните права на частния обвинител, като е поставен акцент върху правото му да обжалва съдебните актове, които накърняват неговите права и законни интереси;
12. Поставен е акцент върху практическите проблеми, свързани с прилагането на чл. 287, ал. 5 НПК;
13. Аргументирано е разбирането, че незаконосъобразното конституиране на частен обвинител не следва във всички случаи да води до отмяна на съдебния акт и връщане на делото за ново разглеждане;
14. Разгледани са хипотезите на незаконосъобразно недопускане на пострадалия до участие в наказателното производство в качеството частен обвинител;
15. Подробно са разгледани отликите между процесуалната правоспособност на частния обвинител и частния тъжител;
16. Изследвани са проблемите, свързани със съдържанието на тъжбата и приложенията към нея;
17. Разгледани са многобройните практически и теоретични проблеми относно срока за подаването на тъжбата;
18. Анализирани са множеството неясноти, съпътстващи процесуалната дейност на съда във връзка с подадената тъжба. Обосновано е становището, че председателят на съда има правомощие да остави тъжбата без движение, като укаже на тъжителя необходимостта от поправка и допълнение на тъжбата в определен срок;
19. Изследвани са процесуалноправните аспекти на реторсията;

20. Разгледана е приложимостта на диференцираните наказателни процедури към делата от частен характер;
21. Изследван е въпросът за гаранциите за безопасността на пострадалия от престъпление от частен характер.

5. Практическо значение на изследването

В хода на изследването е анализиран значителен обем съдебна практика и са констатирани многобройни конкретни проблеми на правоприлагането с оглед относимите към темата разпоредби на Наказателно-процесуалния кодекс и на други нормативни актове. В хипотезите, при които противоречивата практика се дължи на различно тълкуване на разпоредбите, са обосновани съответни становища относно коректния прочит на закона. В случаите, в които правната уредба е недвусмислена, но са налице дискусионни моменти във връзка със съгласуваността между отделните разпоредби или между тях и гаранциите за защитата на правата и законните интереси на участниците в процеса, са формулирани предложения за усъвършенстване на законодателството. Вътрешното законодателство е съпоставено с изискванията на международното право и правото на Европейския съюз.

6. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ДВ, бр. 38 от 21 май 2010 г.), чл. 27, ал. 1 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България (Приет с ПМС № 202 от 10.09.2010 г., обн., ДВ, бр. 75 от 24 септември 2010 г.) и чл. 42, ал. 2 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за държавата и правото при Българска академия на науките.

Дисертационният труд се състои от 480 страници, включително съдържание, списък на използваните съкращения и списък на използваната литература. Броят на бележките под линия е 1081. В структурно отношение дисертационният труд включва заглавна страница, съдържание, списък на използваните съкращения, въведение, три глави с обособена структура, заключение и списък на използваната литература. Към дисертационния труд е приложена декларация за оригиналност.

II. Кратко изложение на дисертационния труд

Въведение

За осъществяване на обвинителната функция като проявление на тяхното право на защита, гражданите са снабдени с определен кръг процесуални права. Поради спецификите на досъдебното производство, правата на пострадалия се отличават в редица насоки от тези на частния обвинител и частния тъжител, при които са налице някои идентични процесуални права, обезпечаващи възможността за участие в съдебната фаза в съответното качество.

От процесуална гледна точка причината за регламентирането на частния тъжител и на частния обвинител като различни страни в съдебното производство е отсъствието, съответно наличието на друг субект, който осъществява функцията по обвинение едновременно с тях – прокурорът. То обуславя различен ред за повдигане на обвинение, съответно и за конституиране в даденото процесуално качество, както и различен кръг процесуални права, с които страната разполага за реализирането на обвинителната функция, например възможността за изменение на обвинението.

Глава първа. Общи положения

§ 1. Основания за частното обвинение

Регламентирането на възможността за участие на пострадалия от престъплението в наказателното производство като субект, осъществяващ функцията по обвинение, е обусловено от основания от исторически, юридически, държавен (властнически), обществен и морален характер. Налице са и такива, характерни единствено за частния тъжител. В своята съвкупност тези основания предопределят за частното обвинение статута на институт от изключително значение за наказателнопроцесуалната система, укрепващ защитата на държавните, обществените и личните интереси.

1. Основания от исторически характер

Участието на жертвата на престъплението или нейните близки в осъществяването на наказателната отговорност на извършителя е иманентно присъщо на наказателния процес от самото му зараждане. Различните форми на процесуална дейност на пострадалия и държавата са групирани предвид съотношението между тях според упражняваните права (правомощия). Обособени са пет модела на това

съотношение: (1) пълна ангажираност на пострадалия с обвинителната дейност; (2) регламентиране на различни оправомощени да осъществяват наказателното преследване субекти; (3) пълно изземване на преследването на престъпните деяния от държавата; (4) ангажираност с обвинението преимуществено на държавата, но при предоставяне на определени права в тази насока и на пострадалия; (5) модел, характерен за англосаксонската правна система, при който обвинителната функция в почти всички случаи може да бъде реализирана както от държавното обвинение, така и от частноправен субект.

2. Основания от юридически характер

Основания за частното обвинение от юридически характер са правото на защита, което следва да бъде строго отграничавано от функцията по защита, и правото на достъп до съд. Правата на пострадалия да участва като такъв в досъдебната фаза, както и да се конституира като частен обвинител, съответно частен тъжител и/или граждански ищец в съдебната, въплъщават неговото право на защита в наказателния процес.

Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) има ограничено значение за частното обвинение, тъй като съгласно константната практика на Европейския съд по правата на човека правото на достъп до съд по чл. 6, т. 1 ЕКПЧ принципно не гарантира на пострадалия от престъпление правата да започне и осъществи наказателно преследване срещу трето лице или да изисква същото от държавните процесуални органи. Достъпът до съд обаче обхваща правото на граждански иск в наказателния процес и ако правата да се започне и осъществи наказателно преследване или да се изисква това от държавата са неотделими от него, чл. 6, т. 1 ЕКПЧ е приложим и към тях. Освен това чрез своята процесуална дейност по обосноваване и поддържане на претенцията за обезщетяване на причинените с престъплението вреди пострадалият може съществено да подпомогне обвинителната функция, осъществявана от самия него и/или от прокурора.

3. Основания от държавен (властнически) характер

Интересите на държавата в сферата на наказателното правораздаване изискват всяка от наказателнопроцесуалните функции да бъде осъществявана, когато са налице законовите предпоставки, и да бъде осъществявана пълноценно, т.е. да бъде разгърната във възможно най-пълна степен. Пострадалият и частният обвинител допринасят и за двата аспекта. Още по-недвусмислена е връзката

между правораздаването, иманентна функция на държавната власт, и фигурата на частния тъжител. Държавните интереси налагат провеждането на наказателен процес и съответно – реализирането на наказателна отговорност във всички случаи, в които дадено деяние осъществява състав от Особената част на Наказателния кодекс, независимо от характера на престъплението.

4. Основания от обществен характер

Касае се до различни аспекти на влиянието на участието на пострадалия като обвинител върху самия него, неговите близки, подсъдимия и членовете на обществото като цяло. Частното обвинение способства възпитателното въздействие на производството, повишава доверието на обществото в съдебната власт, повишава усещането за справедливост у членовете на социума, успокоява общественото напрежение и се намира в пряка връзка с демократизма и хуманизма на наказателното производство.

5. Основания от морален характер

Чрез участието си на досъдебната фаза, като частен обвинител или като частен тъжител, пострадалият защитава своя морален интерес. Касае се до получаването на морално удовлетворение както от самата процесуална дейност, така и конкретно от наказването на дееца като нейно следствие. Моралното удовлетворение на пострадалия следва да се отличава от интереса, който той защитава чрез предявяването на осъдителен иск в наказателния процес. Този интерес е единствено материален (имуществен) и се свежда до претенцията за възстановяване на причинените с престъплението имуществени и неимуществени вреди.

6. Основания, специфични за фигурата на частния тъжител

Най-важните основания са следните: невъзможността да бъде даден общовалиден отговор на въпроса дали наказателното преследване би било в интерес на пострадалия както с оглед накърняването на негови лични блага, така и такива на негови близки; наличието на конкретен пострадал – физическо лице; характерът на обществената опасност на деянията и нейната сравнително ниска степен; мнозинството от престъпленията от частен характер са резултатни и умишлени; изискването да е налице родствена или друга връзка между дееца и увреденото лице; при някои състави непосредственият обект на посегателство обуславя невъзможност субект, различен от пострадалия, да направи преценка относно необходимостта от започването на наказателно производство. Някои от тези особености на престъпленията от частен характер водят до

незаинтересованост на държавата от служебното преследване на тези деяния, други – до невъзможност в същата насока, а трети – до заинтересованост на гражданите публичните органи да не осъществяват такова.

§ 2. Същност и особености на частното обвинение

1. Терминологични бележки

Частното обвинение в българския наказателен процес може да бъде определено като процесуална дейност на пострадалия от процесното деяние и неговия повереник, съответно на неговите наследници и техните поверенници, реализирана в досъдебната и в съдебната фаза на наказателни дела и изразяваща се в осъществяване на функцията по обвинение като главен (частен тъжител) или като допълнителен субект на тази функция (пострадал, частен обвинител).

2. Характер на престъплението и характер на делото

В своята съвкупност многобройните особености на престъпните състави, регламентирани в Особената част на НК, обуславят четири възможни решения на законодателя относно реда за наказателно преследване. Отграничават се престъпления от общ, публично-частен, частно-публичен и частен характер. Характерът на престъплението е институт, уреден в материалния закон, чиито последици се проявяват в сферата на наказателнопроцесуалната дейност, и който предопределя процедурата, по която се осъществява наказателното преследване или отделни особености на същата.

3. Наказателнопроцесуални функции. Функция по обвинението

Функцията по обвинението може да бъде определена като процесуална дейност на държавни органи и граждани, обхващаща повдигането, обосноваването и поддържането на обвинението срещу конкретно лице или лица за конкретно престъпление или престъпления.

4. Субекти на частното обвинение

За да бъде обхванатa една или друга процесуална дейност от понятието частно обвинение, както следва от самите съставни части на същото, е необходимо тя: (1) да бъде осъществявана от лице, което няма качеството държавен орган (или не действа в такова качество в рамките на конкретното наказателно производство), т.е. не е носител на властнически правомощия; (2) да представлява осъществяване на функцията по обвинение (изключително или наред с друга функция).

Гражданският ищец не осъществява обвинителната функция. Неговата процесуална дейност е еднопосочна с тази функция и в

определени аспекти съвпада с нея, но по своята същност не е обвинителна.

Пострадалият на досъдебната фаза следва да се счита за субект на частното обвинение. Той притежава права, които гарантират възможност за активно участие в процеса за подготовка на реализираната от него обвинителна функция в съдебната фаза като частен обвинител. Ощетеното юридическо лице не осъществява наказателнопроцесуална функция и няма качеството субект.

По действащата уредба повереникът няма качествата субект и страна, защото не притежава достатъчен обем самостоятелни права, поради което не може да формира собствена защитна линия.

5. Частното обвинение и изискването за обективност

В същинския смисъл на понятието изискването за обективност се отнася единствено към държавните процесуални органи. Аргументи за това становище са отсъствието на изискване за осъществяване на процесуалното поведение на гражданите обвинители по вътрешно убеждение и липсата на задължение за тях за посочване на оправдателни доказателства и въобще на доводи, които подкрепят защитната теза.

6. Съвместимост на процесуалните качества

Частният обвинител и частният тъжител могат да бъдат едновременно и граждански ищци.

Частният тъжител не може да бъде свидетел, като в труда са предложени аргументи за отпадането на това ограничение. Частният тъжител не само в чести случаи може съществено да допринесе за разкриването на обективната истина чрез евентуалното си участие като свидетел, а нерядко е и единственото лице, непосредствено възприело извършването на деянието. За разлика от прокурора, който разполага с характерните за властнически орган правомощия при обосноваването на обвинението, частният тъжител има несравнимо по-ограничени възможности. По време на разпита процесът не остава без страна по обвинението, частният тъжител не загубва това си качество, а е налице временна невъзможност да упражнява правата, произтичащи от него.

Качествата частен обвинител и частен тъжител, независимо дали съчетани у едно лице или принадлежащи на отделни лица, не могат да съществуват едновременно в нито един момент на производството. При връщане на делото на прокурора от първоинстанционния или въззивния съд или при възобновяване частният обвинител отново може да упражнява правата си на пострадал.

Глава втора. Частен обвинител

§ 1. Предпоставки за възникване на процесуалната фигура частен обвинител

1. Процесуална правоспособност

Частен обвинител може да бъде само физическо лице, претърпяло имуществени или неимуществени вреди или и двете едновременно от процесното деяние, като вредите трябва да са реално настъпили, да са причинени при условията на деликт и да са пряка и непосредствена последица от деянието. При смърт на пострадалия, съответно на частния обвинител, процесуалната правоспособност се наследява. Тази хипотеза следва строго да се отграничава от участието в процеса на наследник на починалия пострадал поради претърпяване на вреди от смъртта на същия. Вредите могат да се изразяват в пропуснати ползи. Няма изискване вредите да са съставомерни, достатъчно е да са причинени от процесното деяние.

2. Процесуална дееспособност

По отношение на процесуалната дееспособност са в сила общите положения по Закона за лицата и семейството (ДВ, бр. 182 от 9 август 1949 г.) и Семейния кодекс (ДВ, бр. 47 от 23 юни 2009 г.). Наказателно-процесуалният кодекс установява две специални правила в чл. 101, ал. 1 и ал. 2.

При множество пострадали, конституирани в процеса в обвинително качество или като граждански ищци, всеки от тях упражнява процесуалните си права самостоятелно.

Процесуалната дееспособност на лицето и свидетелската му годност подлежат на отделна преценка.

3. Молба за конституиране

Молбата за конституиране като частен обвинител трябва да съдържа: (1) данни за подателя, при писмена форма – и подпис на подателя; (2) при подаване от повереник или законен представител – препис от документа, удостоверяващ процесуалното представителство, и подпис на представителя; при подаване от наследник на пострадалия – препис от документа, удостоверяващ това качество, и подпис на наследника; (3) обстоятелствата, въз основа на които молбата се подава; (4) искане за конституиране в това качество в конкретен съдебен процес. Молбата може да подаде както самият пострадал, съответно неговият законен представител или наследник, така и повереникът му, ако е надлежно упълномощен.

Принципно съдът е обвързан от обстоятелството дали пострадалият фигурира като такъв в обвинителния акт, но в определени хипотези съдът следва да призове и евентуално – да допусне до участие и лица, които не са посочени като пострадали в обвинителния акт, например ако това се дължи на пропуск на прокурора и следва недвусмислено от обстоятелствената част на обвинителния акт.

4. Срок за подаване на молбата

Молбата се подава при образувано съдебно производство по дело от общ характер – от момента на образуване на производството до започването на съдебното следствие. При връщане на делото от контролна инстанция на първостепенния съд, конституиране за пръв път на частен обвинител е недопустимо, освен ако недопускането му до участие в производството е резултат на процесуално нарушение. При връщане на делото от въззивния съд на прокурора, установяване на частен обвинител в новото съдебно производство е недопустимо единствено в случаите, при които се проявява забраната за влошаване на положението на подсъдимия и едновременно с това неучастието на пострадалия при първоначалното разглеждане на делото в съда е резултат от собствената му преценка или тази на законния му представител.

5. Определение на съдебния състав. Обжалване на отказа за конституиране

Конституирането на частен обвинител или граждански ищец от съдията-докладчик по действащата уредба е незаконосъобразно – това правомощие принадлежи единствено на съдебния състав. На обжалване подлежи единствено определението, с което се отказва конституиране на частен обвинител, като право на частна жалба имат лицата, сезирали съда с такова искане. Определението, с което се конституира частен обвинител, не подлежи самостоятелно от присъдата на обжалване от подсъдимия или неговия защитник или протестиране от прокурора.

§ 2. Процесуални нарушения, свързани с частния обвинител

1. Последици от незаконосъобразно конституиране на частния обвинител

Конституирането на допълнителни страни от съдията-докладчик е процесуално нарушение извън категорията на съществените. При разглеждане и решаване на делото от незаконен състав на първоинстанционния съд е необходимо ново произнасяне относно конституирането на допълнителни страни.

Последиците от конституирането като частен обвинител на лице, по отношение на което не са изпълнени законовите предпоставки, подлежат на конкретна преценка с оглед необходимостта от отмяна на съдебния акт. На основание допускане до участие на ненадлежна страна присъдата може да бъде както обжалвана от подсъдимия и защитника, така и протестирана от прокурора. Когато контролният съд установи незаконосъобразно конституиране, освен евентуалната отмяна на проверявания съдебен акт, той заличава частния обвинител като страна по делото, а ако последният е обжалвал съдебния акт, прекратява производството в частта относно подадената от това лице жалба. Ако частният обвинител бъде заличен като страна от въззивната инстанция, той има право на касационна жалба, защото е налице преграждане на производството за частния обвинител, осъществено за пръв път от въззивния съд, и този акт подлежи на инстанционен контрол.

2. Последици от незаконосъобразно неконституиране на частния обвинител и от други процесуални нарушения, ограничаващи правата му

Отказът да се конституира частен обвинител при наличие на предвидените в закона представки за конституирането му е нарушение на правото на защита на пострадалия и може да съставлява основание за възобновяване на делото. При неизпълнение от страна на съда на задължението за съобщаване/призоваване на пострадалия или на вече встъпилия частен обвинител за съдебни заседания, или за разясняване на пострадалия на неговите права на участие в процеса, следва да бъде постановена отмяна на съдебния акт и връщане на делото за ново разглеждане. Идентични са последиците при непредоставяне на пострадалия на възможност да обжалва отказа да бъде допуснат до участие като частен обвинител, както и при неразясняване на правото му да обжалва отказа.

§ 3. Процесуално положение на частния обвинител

1. Процесуални права при разглеждане на делото по общия ред

Уредените в НПК процесуални права на частния обвинител са принципно независими едно от друго и могат да се упражняват поотделно. Нито прокурорът, нито друг участник в процеса може да нарежда на частния обвинител нищо относно процесуалното му поведение.

Упражняването на правото на запознаване с делото и на извлечение от материалите по него само по себе си не поражда процесуални последици, по своята същност то обезпечава

пълноценното реализиране на останалите процесуални права. Съответстващото правомощие на държавните органи се свежда до предоставянето на възможност за упражняване на правото.

Частният обвинител има право, но не и задължение, да участва в процеса на доказване, за разлика от държавните процесуални органи. Представянето и посочването на доказателства са права, напълно отделни и независими от участието на частния обвинител като свидетел. Второто представлява изпълнение на процесуално задължение и е подчинено на съвсем различен процесуален режим, като лицето е лишено от възможността за преценка дали да свидетелства, освен в хипотезите на чл. 119 и чл. 121 НПК.

Правото на участие на частния обвинител в съдебното производство включва следните най-важни права:

- общи – да му бъдат разяснявани правата и да му бъде осигурена възможност да ги упражнява (чл. 15, ал. 3 НПК); да бъде призоваван за съдебните заседания; да упълномощи повереник; да поиска вземането на мерки за обезпечаване на разноски (чл. 73а, ал. 3 НПК);

- в етапа действия по даване ход на делото: да поиска продължаване на делото въпреки отсъствието си, съответно при липса на такова искане и неявяване по уважителни причини съдът отлага делото (чл. 271, ал. 7 НПК); участие при изясняване на обстоятелствата относно самоличността на подсъдимия; участие при обсъждане на въпроса дали да се даде ход на делото (чл. 271, ал. 9 НПК); предявяване на отводи и на възражения срещу разпита на свидетели (чл. 274, ал. 1 НПК); нови искания по доказателствата и по реда на съдебното следствие (чл. 275, ал. 1 НПК);

- в етапа съдебно следствие: участие в процеса на доказване, което включва всички доказателствени искания, присъствие и участие в съдебни следствени действия, даване на съгласие по чл. 281, ал. 5 НПК и прочие; искане по чл. 287, ал. 5 НПК;

- в етапа съдебни прения: участие в пренията, право на реплика, доказателствени искания.

Когато до констатацията относно приложимостта на чл. 287, ал. 5 НПК се достигне при съвещанието за постановяване на присъдата, съдът следва да възобнови съдебното следствие и да предостави възможност правото да бъде упражнено. Съдът е задължен да се произнесе с присъда по първоначалното обвинение по обвинителния акт и при искане на пострадалия да постанови присъда и за престъплението от частен характер. Искането на частния обвинител

по чл. 287, ал. 5 НПК заема важно място сред неговите процесуални права. Значението на същото произтича от последиците от неупражняването му: ако не бъде отправено такова изявление, е недопустимо съдът да се произнесе относно престъпление от частен характер – произнасянето му представлява съществено процесуално нарушение, а впоследствие пострадалият не може да потърси защита чрез подаването на тъжба поради принципа non bis in idem.

Правото на частния обвинител да обжалва актовете на съда, когато са накърнени неговите права и законни интереси, се упражнява единствено по усмотрение на титуляря и в предвидените от НПК срокове и предпоставя наличие на правен интерес и на обжалваем акт. Упражнява се в писмена форма със съответните реквизити. Като изключение може да се разглежда обжалването на разпорежданията на председателя на съдебния състав.

2. Процесуални права при диференцираните процедури

Следва да отпаднат всички ограничения относно участието на частен обвинител при диференцираните наказателни процедури, с изключение на хипотезата на споразумение след приключване на разследването.

При споразумение по чл. 384 НПК съдът е длъжен първо да се произнесе по исканията за конституиране на страни и след това е оправомощен да одобри споразумението само при съгласие на всички тях.

При съкратеното съдебно следствие са налице две особени права на частния обвинител – да участва в предварителното изслушване на страните и да даде съгласие по чл. 371, т. 1 НПК.

3. Самостоятелност и обвързаност от процесуалната дейност на прокурора

Съвкупността от права на частния обвинител формира възможност за процесуална активност, характерна за акцесорен обвинителен субект, т.е. за такъв, който реализира обвинителната функция в непълен обем. Възникването на фигурата на частния обвинител е винаги обусловено от предшестваща процесуална дейност на прокурора. Преценката на прокурора може да предопредели неприложимост на института на частния обвинител при някои диференцирани процедури.

Частният обвинител не може да повдига обвинение; обвързан е от вече извършените процесуални действия, техните последици се проявяват независимо от неговата воля; не може да изменя обвинението, нито да изисква от прокурора или от друг субект да

осъществи същото; като акцесорен обвинител, частният обвинител при никакви обстоятелства не може в това качество да носи тежестта на доказване.

Глава трета. Частен тъжител

§ 1. Предпоставки за възникване на процесуалната фигура частен тъжител

1. Процесуална правоспособност

Налице е отлика между процесуалната правоспособност на частния обвинител и тъжител. Когато описаното в тъжбата престъпно деяние включва в състава си вреди като признак относно обективната страна, частният тъжител следва да е претърпял такива, в противен случай няма да е налице престъпление и съответно – процесуална правоспособност, или макар да е налице престъпление, съставомерните вреди ще са претърпени от друго лице, поради което отново ще липсва процесуална правоспособност на лицето, подало тъжбата. В този смисъл частен тъжител не може да бъде всяко физическо лице, претърпяло вреди от деяние, съставляващо увреждащо престъпление от частен характер, а само лице, увредено по предвидения в престъпния състав начин, защото за провеждането на наказателно производство е необходимо наличието на главна страна по обвинението, която отстоява обвинителната претенция, т.е. чиято процесуална дейност е насочена към доказване на обвинение в конкретно престъпление. Този подход обаче не може да бъде приложен при други две хипотези: формалните престъпления от частен характер и застрашаващите престъпления от частен характер, т.е. тези, при които законът предвижда общественоопасни последици, различни от настъпването на вреди. При тези две категории престъпления процесуално правоспособно да подаде тъжба е лицето, чиито права – обект на престъплението – са били увредени или застрашени, т.е. чийто съставомерен интерес е бил накърнен.

2. Процесуална дееспособност

По отношение на процесуалната дееспособност на частния тъжител не са налице съществени специфики в сравнение с тези относно частния обвинител. Предвид обусловеността на характера на някои престъпления от наличието на родствена връзка между дееца и пострадалия, важно практическо значение има въпросът за съотношението на правилата относно назначаването на повереник – особен представител по чл. 101 НПК и правомощието на прокурора

по чл. 49, ал. 1 НПК. Двете хипотези не могат да бъдат строго отграничени – когато деецът е законният представител на пострадалия, техните интереси са противоречиви, но в същото време вторият не може сам да се защити и поради безпомощно състояние, и поради зависимост от извършителя. Тъй като е изключено родителят (настойникът, попечителят), извършил деянието, да подаде тъжба срещу самия себе си, и не може да се разчита другият родител, ако изобщо е налице и не е съучастник, да осъществи това, във всички случаи от такова естество прокурорът следва да упражни правомощието си по чл. 49, ал. 1 НПК.

3. Тъжба

Тъжбата е отправено към съда писмено искане от пострадал от престъпление от частен характер или от негов наследник или представител за образуване на наказателно производство срещу конкретно лице или лица за конкретно деяние или деяния, които съставляват престъпление или престъпления от частен характер и чрез които е бил накърнен съставомерен интерес или са причинени съставомерни вреди на пострадалия.

Тъжбата трябва да съдържа: данни и подпис на подателя; при подаване чрез представител – данни и подпис на представителя, данни за представлявания; данни, достатъчни за индивидуализиране на лицето, срещу което тя се подава; искане за образуване на наказателно производство; описание на обстоятелствата на престъплението; данни относно момента, в който пострадалият е узнал за същото; посочване на данни/доказателства, подкрепящи твърдението за извършеното престъпление, ако това е възможно. Може да бъде подадена от самия пострадал (при обща тъжба – пострадали); негов законен представител; негов наследник; представител, надлежно упълномощен от някое от предходните три лица.

4. Срок за подаване на тъжбата

Преклузивният срок за подаване на тъжбата е шестмесечен и тече алтернативно от:

- узнаването за всички съставомерни признаци, или

- от уведомяването, че досъдебното производство е прекратено на основание, че престъплението се преследва по тъжба, или

- от уведомяването за потвърждаването от съда на постановлението за прекратяване по чл. 243, ал. 5, т. 1 НПК, съответно на въззивния съд по чл. 243, ал. 7 НПК, или

- от уведомяването за отказа на прокурора да образува досъдебно производство, или

- от уведомяването, че прокурорът от по-горестоящата прокуратура е потвърдил отказа за образуване на досъдебно производство.

При сезиране на орган на досъдебното производство в шестмесечен срок от узнаване за престъплението срокът се счита за спазен и след последното произнасяне на държавен процесуален орган започва да тече нов срок. Сроковете текат и се изчисляват от съответните релевантни моменти за всеки пострадал или негов наследник поотделно. След смъртта на пострадалия наследниците разполагат с нов шестмесечен срок съобразно общите правила.

Ако процесуално правоспособни да участват като частни тъжители във връзка със съответното деяние са няколко пострадали, техни наследници или наследници на един и същ пострадал, процесуалната им самостоятелност е свързана с едно ограничение – при наличие на висящо производство за същото деяние, те не могат да инициират образуването на друго паралелно такова, а са оправомощени единствено да се присъединят към висящото; ако то е приключило, ново производство за същото деяние е недопустимо.

5. Процесуални действия на съда

Съгласно чл. 247, ал. 1, т. 2 НПК наказателно дело от частен характер се образува с разпореждане на председателя на съда, т.е. за разлика от делата от общ характер, е необходим нарочен акт. С това изключение, по-нататъшните съдебни правомощия се отличават само дотолкова, доколкото следва от характера на делото.

Определението, с което въззивният съд оставя в сила разпореждането на съдията-докладчик, с което се отказва образуване на съдебно производство, не подлежи на касационно обжалване, защото не попада в обхвата на чл. 346 НПК.

Правомощието да се квалифицира деянието принадлежи на председателя на съда и на съдията-докладчик поотделно. Председателят на съда е длъжен да определи квалификацията в разпореждането си, защото, както и при делата от общ характер, образуването на съдебно производство е немислимо без установяването в процеса на конкретния престъпен състав. Необходимо е изрично произнасяне по въпроса и на съдията-докладчик. Като ръководно-решаващ в първия стадий орган, той определя правната квалификация независимо от преценката на председателя на съда по същия въпрос.

За недопустима следва да се счита тъжба, подадена извън законоустановения преклузивен срок или от лице, което не е процесуално правоспособно или дееспособно. В тези случаи председателят на съда отказва да образува съдебно производство, поради което разпореждането му не попада в никой от вариантите по чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК. Нередовна е всяка тъжба, която не отговаря на изискванията на НПК, без да е недопустима, следователно се касае до неспазване на правилата относно формата, съдържанието или приложенията. В тези случаи съдът следва да определи срок (най-често седемдневен), в който подателят на тъжбата да отстрани нередовностите, като непредоставянето на срок е съществено процесуално нарушение. Необходимо е съдът да укаже на подателя на тъжбата конкретните пропуски и недостатъци, които да бъдат поправени. Недостатъци, които не опорочават валидността на самото сезиране на съда с оглед действителната воля на пострадалия и определянето на предмета на доказване, могат да бъдат отстранявани и след изтичането на преклузивния срок.

Процесуалната фигура на частния тъжител възниква с постановяването на разпореждането на съдията-докладчик, с което лицето, срещу което е подадена тъжбата, бива предадено на съд.

§ 2. Процесуално положение на частния тъжител

1. Характеристика на частния тъжител като страна в процеса

Частният тъжител е главният и единствен обвинител (освен при участието на повече от едно лице в това качество), dominus litis по делата от частен характер, задължителен субект по всяко дело от частен характер и страна в процеса. За разлика от прокурора, може да оттегли обвинителната си претенция, като изявлението му обвързва съда (чл. 82, ал. 1 in fine във вр. с чл. 24, ал. 4, т. 2, т. 4 и т. 5 НПК), както и да поиска наложеното наказание да не бъде изпълнено (чл. 414, ал. 1, т. 3 НПК). В други отношения на частния тъжител са предоставени по-ограничени обвинителни права в сравнение с правомощията на прокурора. Частният тъжител не определя правната квалификация; не може да обжалва присъда, постановена в съответствие с направените от него искания; при определени обстоятелства прокурорът може да встъпи в дело от частен характер и да поеме осъществяването на обвинителната функция; при делата от частен характер са неприложими почти всички мерки за процесуална принуда и съответно частният тъжител не може да отправя искания от такова естество.

2. Процесуални права на частния тъжител

Частният тъжител притежава всички права, присъщи на частния обвинител, и наред с тях – специфични такива. Като изключение следва да бъдат посочени правата, които частният обвинител притежава в рамките на диференцираните процедури, които са неприложими по делата от частен характер, както и правото по чл. 287, ал. 5 НПК.

Съдействието, което пострадалият може поиска от органите на Министерството на вътрешните работи по чл. 83 НПК, представлява административна услуга по смисъла на § 1, т. 2, б. „в“ от Допълнителната разпоредба на Закона за администрацията (ДВ, бр. 130 от 5 ноември 1998 г.). Наличието на качеството частен тъжител не е предпоставка за упражняването на правото по чл. 83 НПК, но правният интерес обуславя допустимостта на искането, а основателността на същото зависи от необходимостта от самото съдействие.

При изменение на обвинението по дела от частен характер се касае до новооткрити в хода на съдебното следствие факти, а не до допълване на тъжбата. Изменението на обвинението по наказателните дела от частен характер представлява изменение на обстоятелствата, включени в предмета на доказване, което обуславя и промяна на правната квалификация, като вторият въпрос е от компетентността на съда. Съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението може да бъде осъществено в срока за подаване на тъжбата, защото тя е актът, чрез който пострадалият рамкира фактическата страна на обвинението. За процесуалната позиция на тъжителя е най-благоприятно той да изложи всички известни му обстоятелства още при подаването на тъжбата – както с оглед образуването на производството, така и за да избегне необходимостта от последващо приемане на изменението от съда.

Предпоставка за упражняване на правото по чл. 414, ал. 1, т. 3 НПК е наличието на влязла в сила осъдителна присъда за престъпление от частен характер. Искането следва да бъде писмено, но е допустимо да бъде отправено и в устна форма пред съда, постановил присъдата, или пред прокурора, който я привежда в изпълнение, като във втория случай за направеното изявление се съставя протокол. Законовата формулировка не следва да се тълкува в смисъл, че съдът има възможност за дискреция относно уважаването на искането. Както при подаването и оттеглянето на тъжбата, волята на пострадалия обвързва съда – проверката, осъществявана от същия,

обхваща само наличието на законовите предпоставки, т.е. искането: (1) да е отправено от легитимирано лице – пострадалия, имал качеството частен тъжител при влизането в сила на крайния акт, съответно частен обвинител, поискал осъждане на дееца за престъпление от частен характер по чл. 287, ал. 5 НПК; (2) да е отправено в предвидения срок – преди да е започнало изпълнението на наказанието; (3) да касае наказание, от изтърпяването на което е възможно освобождаване.

§ 3. Особености на наказателните дела от частен характер

1. Правомощия на прокурора

Невъзможността на пострадалия да защити своите права и законни интереси съгласно закона като основание за образуване или продължаване на дело от общ характер за престъпление от частен характер от прокурора, както и за встъпване в дело от частен характер, подлежи на проверка от съда, защото се касае до обстоятелство, предопределящо законосъобразността на образуването и самото провеждане на производството, а тези въпроси поначало подлежат на съдебен контрол.

2. Реторсия

Действащото законодателство изключва възможността подсъдимият да подаде тъжба срещу тъжителя в рамките на същото производство. Съдът може да приложи реторсията служебно, като не е необходимо нито обединяване на дела, нито приемане на насрещна тъжба (отправяне на възражение за реторсия). Съдът има възможност за преценка по целесъобразност относно прилагането на реторсията. При подаване на две или повече тъжби от две или повече лица едно срещу друго (едни срещу други) единственият законосъобразен ред е двете производства да се провеждат поотделно.

3. Наказателните дела от частен характер и диференцираните процедури

По дела от частен характер намират приложение диференцираните процедури по Глава тридесета и Глава тридесет и първа.

4. Специфични основания за прекратяване на производството

Основанията за прекратяване на производството, специфични за делата от частен характер, поначало се прилагат поотделно по отношение на всекиго от подсъдимите и за всяко от деянията, както и спрямо всекиго от тъжителите. Изключение са основанията по чл. 24, ал. 4, т. 5 НПК, защото ненамирането на тъжителя на посочения адрес и неявяването в съдебно заседание имат действие за производството

по принцип, т.е. спрямо всички подсъдими и деяния. Оттеглянето на тъжбата от тъжителя означава отказ от обвинителната му претенция и обуславя десезиране на съда, като същият няма възможност за дискреция – при наличието на законовите предпоставки производството задължително подлежи на прекратяване.

5. Разноски при наказателните дела от частен характер

По аргумент за противното от чл. 190, ал. 1 НПК, както и от чл. 189, ал. 3 НПК следва, че с признаването на подсъдимия за виновен той бива осъден да заплати разноските по делото, направени от частния тъжител, ако същият е поискал това. Достатъчно е искането да бъде отправено еднократно, включително ако това е осъществено още с тъжбата, след което не е необходимо тъжителят да подновява пред всяка инстанция искането си за присъждане на разноските.

6. Защита от повторна виктимизация на пострадал от престъпление от частен характер

Търпят критика законовите положения, че не е налице нито една мярка за защита на безопасността на участниците в наказателното производство, която е приложима спрямо частния тъжител, както и че значителната част от мерките за процесуална принуда са неприложими по делата от частен характер.

7. По въпроса за наказателното преследване на съучастници по различен процесуален ред

Налице е необходимост от изменение на законодателството, защото без изрична уредба на този въпрос са налице две възможности: (1) да се провеждат отделни производства, но това поражда опасност от постановяване на противоречиви съдебни актове, не реализира принципното изискване на законодателя наказателната отговорност на съучастниците да се реализира в рамките на едно производство, затруднява разкриването на обективната истина и не съответства на процесуалната икономия; (2) да се провежда едно дело от общ или от частен характер, но това би означавало или незаконосъобразно влошаване на положението на извършителя, за когото деянието съставлява престъпление от частен характер, или неоснователно ограничаване на правомощието на държавата да преследва престъпление от общ характер по отношение на другия извършител.

Заключение

Частното обвинение като съвкупност от институти, чрез които пострадалият от процесното деяние реализира обвинителната функция в наказателния процес, заема важно място сред гаранциите за защитата на личните, обществените и държавните интереси. То е обусловено от редица съображения от разнообразно естество, които предопределят неговото фундаментално значение като форма на осъществяване на обвинителната дейност. С оглед на същата Наказателният кодекс и Наказателно-процесуалният кодекс установяват съотношение между публичната и частната инициатива, което може да бъде определено като до голяма степен балансирано и съобразено с настоящия етап на развитие на обществените отношения. Критичният преглед на правната уредба обаче показва, че са необходими редица изменения и допълнения, които да осигурят по-съществени гаранции за защитата на правата и законните интереси както на пострадалия, така и на обвиняемия, и чрез които да бъдат преодолени констатираните в хода на изложението проблеми, намиращи нееднозначно разрешение в практиката.

В рамките на дисертационния труд са представени аргументи за следните предложения за усъвършенстване на законодателството:

1. Да бъдат изключени всички неясноти относно процесуалното положение на повереника. Възможни са две принципни разрешения: (1) участие на повереника единствено като процесуален представител; (2) участие на повереника едновременно като процесуален представител и като самостоятелен субект, подобно на защитника, но при отчитане на особеностите на представляваните субекти.
2. Включване на пострадалия на досъдебната фаза в кръга на лицата, на които може да бъде назначен повереник по чл. 100, ал. 2 НПК, и съответно изменение на частта „съдът, който разглежда делото като първа инстанция“ на „съответният орган“.
3. Разширяване на приложното поле на задължителната защита на пострадалия чрез установяване на нови предпоставки за същата, в това число хипотезите на пострадал, който поради физически или психически недостатъци, безпомощно състояние или зависимост от извършителя на престъплението не е в състояние да защитава своите права и законни интереси, и на пострадал, който не владее български език.

4. Включване на частния тъжител в кръга на лицата по чл. 118, ал. 1, т. 2 НПК, които могат да бъдат свидетели независимо от участието си в друго процесуално качество в същото производство.
5. Разрешаване по законодателен ред на проблемите, свързани с конституирането за пръв път на акцесорна страна в новото съдебно производство след връщането на делото на прокурора. Следва да се предвиди правило в насока, че конституирането е допустимо винаги, когато присъдата е отменена по протест или жалба на страна по обвинението, преодоляващи забраната за влошаване положението на подсъдимия, както и в случаите, когато извършените на досъдебното производство процесуални действия след връщането на делото са изменили процесуалната правоспособност на съответното лице, като преценката в тази насока принадлежи на съда.
6. В член 345, ал. 1 НПК да се предвиди правомощие на съда за призоваване на лицето, подало жалбата, но нямащо качеството страна.
7. Предоставяне на прокурора на правомощие да протестира определението по чл. 271, ал. 6 НПК, с което се конституира или се отказва конституиране на частен обвинител.
8. Установяване на право на частния обвинител, частния тъжител и гражданския ищец да посочат по едно лице, което да присъства в съдебно заседание, провеждано при закрити врати, независимо от преценката на съда, каквото право има подсъдимият по чл. 264, ал. 1 НПК.
9. Отпадане на изискването срокът по чл. 81, ал. 3 НПК да не е изтекъл, за да бъде упражнено правото, съответно правомощието по чл. 287, ал. 5 НПК.
10. Отпадане на забраната за участие на частен обвинител при процедурите по Глави двадесет и четвърта, двадесет и пета, двадесет и осма и тридесета НПК.
11. Установяване на изрични правила относно встъпването на пострадали от престъпление от частен характер в качеството частни тъжители при вече образувано по тъжба на друг пострадал производство. Следва да се предвиди, че отказът на съдията-докладчик или съдебния състав да допусне до участие като частен тъжител друг пострадал подлежи на обжалване по същия ред, както разпореждането по чл. 247,

ал. 2 НПК – по Глава двадесет и втора НПК. Срокът за встъпване следва да бъде идентичен както за акцесорните страни – от образуването на производството до започването на съдебното следствие пред първоинстанционния съд.

12. Установяване на обжалваемост на отказа на съда да освободи осъдения от изтърпяване на наложеното наказание при искане на пострадалия по чл. 414, ал. 1, т. 3 НПК. Може да се предвиди обжалваемост по Глава двадесет и първа или Глава двадесет и втора НПК.
13. Да се предвиди, че процедурата по разглеждане на молбата на пострадалия за освобождаване на осъдения от изтърпяване на наложено наказание по чл. 414, ал. 1, т. 3 НПК се провежда преди започване на изпълнението на наказанието, както и че молбата спира процедурата по изпълнение.
14. Основанията по чл. 48 – 50 и чл. 51 НПК да бъдат уеднаквени, като в чл. 51 НПК се възприемат и двете хипотези на невъзможност на пострадалия да защити своите права и законни интереси – безпомощно състояние и зависимост от извършителя на престъплението.
15. Правилото по чл. 49, ал. 1 НПК да бъде преформулирано в насока, че прокурорът не може да образува производство за престъпление от частен характер само в случаите, в които при възникването на основанието шестмесечният срок вече е бил изтекъл, като на невъзможността на пострадалия да защити своите права и законни интереси по чл. 49, ал. 1 НПК се придаде значението на спираща срока както по отношение на пострадалия, така и на прокурора.
16. Правомощията на прокурора по чл. 49, ал. 1 и чл. 50 НПК да обхванат престъпленията от частно-публичен характер. Правомощието по чл. 50 НПК да включи и несъобразяване с искането на пострадалия за прекратяване на производството за престъпление от публично-частен характер. Доколкото такова искане може да бъде отправено и в съдебната фаза – преди започване на съдебното следствие, правомощието да се прилага съответно и в нея, като прокурорът, констатирайки невъзможността на пострадалия да защити своите права и законни интереси, поиска от съда да не прекратява производството въпреки заявлението на пострадалия.
17. Да бъдат изрично уредени множеството въпроси, възникващи при оттегляне на прокурора от делото по чл. 49,

ал. 4 НПК и последвало встъпване на пострадалия като частен тъжител: относно действията на съда при констатиране на съществено процесуално нарушение, допуснато на досъдебното производство; правото на тъжителя да допълва или частично да оттегля тъжбата, доколкото обвинението е формулирано с обвинителен акт; последиците от встъпване на тъжителя в стадий, образуван единствено по жалба на подсъдимия или по протест на прокурора, подаден в интерес на подсъдимия; наличието на проведена или започната диференцирана процедура, неприложима по делата от частен характер, и прочие.

18. Да се предвиди, че при висящо производство оттеглянето на тъжбата във всичките му варианти е допустимо единствено със съгласието на подсъдимия.
19. Член 24, ал. 4, т. 5 НПК да бъде изменен в смисъл, че за неявяването на повереника също могат да са налице уважителни причини, при което делото следва да бъде отложено, например: „частният тъжител не е намерен на посочения от него адрес; частният тъжител и неговият повереник не се явят в съдебното заседание на първоинстанционния съд без уважителни причини.“. В съответствие с това да бъде допълнен чл. 271, ал. 4 НПК: „Когато частният тъжител и неговият повереник не се явят без уважителни причини, съдът прилага чл. 24, ал. 4, т. 5.”.
20. Включване на частния тъжител в кръга на лицата, които могат да получат защита по Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство (ДВ, бр. 103 от 23 ноември 2004 г.), и съответно изменение на чл. 4 от същия закон.
21. Установяване на приложимост на всички мерки за процесуална принуда и по делата от частен характер.
22. Решаването на въпроса за наказателното преследване на съучастници по различен процесуален ред. Като най-подходящи са изтъкнати две възможности: (1) дело от общ характер се образува и движи спрямо всички съучастници, но спрямо този от тях, чието престъпление би се преследвало по тъжба, ако не би било извършено в съучастие с лице, за което деянието съставлява престъпление от общ характер, да се предвиди възможност пострадалият, но не и ощетеното юридическо лице, да поиска прекратяване на производството

по реда на чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК; (2) образуване на дело от общ характер спрямо всички съучастници.

Литература

Броят на литературните източници, на които се позовава трудът, е 476, от които 419 на кирилица и 57 на латиница.

III. Публикации на автора по темата на дисертационния труд

1. Влияние на особеностите на престъпленията от частен характер върху определянето на реда за наказателното им преследване. – В: Научни четения в памет на Венелин Ганев и Никола Долапчиев. Сборник доклади. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2017, с. 383 – 395. ISBN 978-954-07-4260-1.
2. Защита от повторна виктимизация на пострадал от престъпление от частен характер. – Норма, 2017, № 4, с. 70 – 83. ISSN 1314 – 5126.
3. Искането на прокурора или на частния обвинител по чл. 287, ал. 5 от НПК. – Общество и право, 2017, № 3, с. 46 – 61. ISSN 0204-85-23.
4. Повереникът като участник в наказателния процес. – Правна мисъл, 2017, № 2, с. 72 – 88. ISSN 1310-7348.